

hazatért annyira szeretett hazájába, hogy példájával tanítsa az önzetlen, áldozatkész, a hazaért mindent feláldozni tudó hazaszeretetre minden magyar nemzedéket!

III. Összefoglalás. a) Értékelés.

A szomorú vég ellenére is azt mondhatjuk, hogy Rákóczi szabadságharca elérte célját. Egyrészt azért, mert *véget vetett a központosítási törekvéseknek, s az ország alkotmányos kormányzását biztosította*; másrészt azért, mert *visszaadta a nemzetnek önbizalmát*. Szabadságharcma jó figyelmeztető volt Bécs számára, hogy belássa: az *erőszakos központosítás és beolvasztás politikája mindig megtörik Magyarország ellenállásán*.

Rákóczinak elévülhetetlen történelmi érdeme az tehát, hogy az elnyomó és központosítani akaró korszaknak hazánkban véget vetett és *megakadályozta, hogy az országot más oszt-rák tartomány módjára (Csehország) bekebelezzék az ausztriai-ház örökös tartományai közé*. Szabadságharca visszaadta a nemzet súlyát, tekintélyét a bécsi kormányzat szemében.

(A tábla képe a két tanítási óra végén: lásd: Hogyan vezettessük a történelmi munkanaplót? 195. és 196-ik oldalán.)

Utalás: Mátyás halálakor 4 millió magyarból Rákóczi szabadságharcának végén két és félmillió maradt! Rákóczi volt az első, aki az *egész nemzetért* küzdött. Nemzetéért nála többet senki nem áldozott.

Szemléltetés: (a Történelmi Olvasókönyv megfelelő kötetiben) A munkácsi várban: Rákóczi Sárosban, Rákóczi a határon; Rákóczi megjött... Ocskay Lászlóról való ének; Vak Bottyán haldoklik; Rákóczi temetése...; Rákóczi halála; Mikes Kelemen. *Képek*: Dudits Andor: Az ónodi országgyűlés; Benczur Gyula: Rákóczi Ferenc elfogatása, Rákóczi sírja Kassán; Madarász Viktor: Zrinyi Ilona átadja Munkács várát; Mátyóki Ádám: Rákóczi.

Vicsay Lajos.

Német nyelv.

A német dalok hatása tanulóinkra.

Pedagógiai-lélektani vizsgálat.

„Gesang macht den Menschen frei.“

A Cselekvés Iskolája múlt tanévi 5—7. számában elméleti vonatkozásaiban foglalkoztam a dal jelentőségével a német órán és ezzel kapcsolatban egy dal feldolgozását is közöltem. Utaltam ott arra, hogy a dal milyen felszabadító hatást gyakorol a gyermeki lélekre és olyan nagy pedagógiai érték rejlik benne, hogy kár lenne kiaknázatlanul hagynunk.

Az idegen nyelvtanítással kapcsolatban a dal, az ének fontosságát először a *reformmozgalom* (Viëtor és M. Walter), de azóta is a kérdés valamennyi neves külföldi szakírója (Aronstein, Bohlen, Hübner, Krüper, Münch, Schwedtké-Salewsky, Strohmeier, Wendt) hangsúlyozza.

A századvégi pedagógia túlzott intellektualizmusában a testi, az érzelmi, erkölcsi és akarati nevelést egyaránt mellőzte. Csak az értelem kiművelésével törődött. Ezzel nagy tévedést követett el. A gyermeki lélek ugyanis különösen fogékony az érzelmekre. Akinél a német nyelvtanítás merő intellektualisztikus képzés, az a gyermeki lélek egy széles területét hanyagolja el.

A dal alkalmat ad arra, hogy a gyermek természetes *beszélő- és cselekvőképességét* természetes irányba tereljük. Az ének gyakorlásával a *beszéd-képességet* is fejlesztjük. Elhanyagolásával a beszéd is veszít szépségéből, dallamosságából.

Az intellektualisztikus felfogás a nyelvben csak képzetek kifejezőjét látja. Hogy a nyelvnek ritmikai és melodikai elemei is vannak, tehát emocionális hatást is gyakorol, azt teljesen figyelmen kívül hagyja. Bizonyos az, hogy más a beszéd zeneisége, mint az éneké. De a dal felbecsülhetetlen jelentőségű a helyes hangsúlyozás és kiejtés elsajátításában.

A szép énekléssel az esztétikai és az akarati nevelést szolgáljuk. Tartalmi elemeivel a dal az értelmi és az erkölcsi nevelésben is értékes segítőeszköz.

A tanítási órán természetesen csak *nyelvi és lélektani* szempontból megválogatott dalanyag kerülhet elő.

Nyelvi szempontból a könnyenérthetőség fontos követelmény. Ezért az első osztályban csak a legegyszerűbb dalok alkalmazása helyénvaló. Ilyenek a különböző játékdalok, egyszerű gyermekdalok.

Fokozatosan bővül ez a kör a felső osztályokban. Jó ha kezdettől fogva a természetéről szóló kedves, hangulatos dalok is érvényesülnek. Az év különböző szakaszaihoz (tavasz, nyár, ős, tél) ünnepeihez, főként a Mikulás-naphoz és a karácsonyhoz fűződő dalok rabul ejtik a gyermeki szíveket. A tréfás, vidám tartalmú, élénk dalok megfelelő előkészítés után mély nyomot hagynak a gyermeki lélekben. Ezért fontos, hogy a német nyelv tanára ne csak rideg szakember legyen, hanem nevelő-pedagógus, aki állandóan figyeli a gyermeki lelket és tudja azt, hogy mivel indíthatja meg.

Bennünket a fentiekkel kapcsolatban a német nyelvtanítás keretén belül a dal alkalmazása és a tanulókra gyakorolt hatása érdekel.

Az elmúlt tanév végén ebből a célból *vizsgálatot* végeztem a fiúiskolában. Azt kívántam megtudni, hogy milyen hatást gyakoroltak a német órán tanított dalok tanulóimra. Az ösz-

szefoglalók után körkérdéseket intéztem hozzájuk. Számozással egymás után a táblára írtam a kérdéseket. Ezekre mindenki szabadon, írásban válaszolt. Beszédet, hangos megjegyzést nem engedélyeztem, nehogy egy-egy közbevetett szó az összes válaszra kihasson. Felső osztályosaimnál a név megjelölése nélkül kértem a feleleteket. Ezzel is kizárni kívántam minden személyes gátló körülményt.

Ismeretes, hogy minden elővigyázat ellenére is az ilyen válaszok sohasem tekinthetők teljesen tárgyilagosaknak. Mindazonáltal a hibaforrások lehető kiküszöbölésével elég nagyfokú objektivitásra tehetünk szert. Összesen 97 tanulóól (I. 25. II. 27. III. 21. IV. 24.) kaptam feleletet és ezt az anyagot dolgoztam fel.

A vizsgálat elég tekintélyes anyagra terjedt ki. Az elmúlt esztendőben a következő dalokat tanulták növendékeim (zárójelben az előző év(ek)ben tanult dalok): *I. osztály:* Das Bienchenlied. Das Steckenpferd. Nikolauslied. O Tannembaum. Stille, stille, Mailied. *II. osztály.* Nikolauslied. Stille, stille. Christkindchens Einlaß. Der Weg zur Schule. Schöner Frühling komm doch wieder. Hänschen klein. Alle Vögel sind schon da. (Das Steckenpferd. Das Bienchenlied. O Tannembaum. Der Gänse dieb. Der Weihnachtsmann. Kuckuckslied. Frühlingslied. Mailied. 'Was scharrt die alte Henne. Wenn die Schulzeit verflossen.) *III. osztály.* Das Lied vom Monde. Heidenröslein. Nikolauslied. Ihr Kinderlein. Christkindchens Einlaß. Sommeraus singen. (Der Gänse dieb. ABC, die Katz' lief in den Schnee. Frühlingslied. O Tannenbaum. Der Weihnachtsmann. Schöner Frühling. Bauernlied. Alle Vögel sind schon da. Kuckuckslied. Der gute Kamerad.) *IV. osztály.* Lieb' Heimatland, ade! Abendlied. Nikolauslied, Ihr Kinderlein. Stille Nacht. Das Christkind. Nachtigall, Nachtigall. (Der Gänse dieb. ABC, die Katz' lief in den Schnee. Frühlingslied. Mailied. Alle Vögel sind schon da. Der gute Kamerad. Das Lied vom Monde. Heidenröslein. O wie wohl ist.)

Megkérdeztem tanulóimat arra vonatkozólag: *Szereted-e a dalt a német órán? Miért?*

A kapott feleletek 98%-a határozott *igen*. Ez az egyöntetű megnyilatkozás mutatja, hogy a dal a német órán nem ráparancsolt kényszer, hanem különös és jelentős élmény a tanuló számára.

Érdekes észrevételeket tehetünk, ha az igen-hez fűződő, magyarázatokat tekintjük.

Az *első* osztályosok egész egyszerűen okolják meg. „A dalt szeretem, mert széppé teszi az órát.” „Szeretem, mert szépen hangzik.” Mert szép és tanulságos.” „Vidámak és felvidítják az embert.”

A feleleteknek ezen a fokon emocionális gyökerük van. A

szép érzelme a dallal kapcsolatban náluk még nem differenciálódik. Ezen a fokon a tanuló nem keres különösebb megokolást. Elég számára a szubjektív érzés. Szereti, mert szép, mert tetszik. Tovább nem elemzi.

Más természetű a *második* osztályosok felelete.

Több tanuló értelmi alapon okolja meg. Gyakorlati hasznát látja a dalnak. „Szeretem, mert legalább nyelvünk beleedzódik a német nyelvbe.” „Igen, mert nyelvünk egészen beleszokik a németes kiejtésbe”, „Mert felfrissülünk tőle, és beleszokik nyelvünk a németes kifejezésekbe.”

A tanulóknak ez a csoportja annak a könnyítésnek ad kifejezést, amit a német nyelv idegen artikulációjának a megszokása szempontjából a német dal jelent. Beletörik, beleedzódik, beleszokik szerintük a nyelvük a német beszédbe. Ebben látják a dal, az ének praktikus jelentőségét.

Sokan azért szeretik, mert a dal lendületet ad a tanulásra. „Igen, mert felfrissülünk és jobban tudunk tanulni.” „Szeretem ha énekelünk a német órán, mert akkor sokkal jobban és jókedvvel tanulok egész órán.” „A német órán jó hogyha énekelünk, mert akkor az eszünk kereké jobban forog. A dal a német óra elején olyan, mint amikor megolajozzák a kereket, hogy jobban forogjon és hamarabb odaérjen a célhoz. Egyhangúan azt vallják, hogy a dal felüdít, vidámságot, jókedvet ébreszt. Lélektani tény továbbá az, hogy a jókedvvel végzett tanulás eredményesebb, mintha kényszerből és kedvetlenül történik.

Az iskoláskor enné szakaszában kezd kifejlődni az összetartozás érzése, a közösségi érzés. Jelentőssé válik a közös élmény, mert így az egyéni élmény hatása felfokozódik. Különösen a gyengébb, gyámoltalanabb tanuló számára nagyfontosságú a közösség. Egyik tanulóm így válaszolt: „Szeretem, mert szép amikor az egész osztály együtt énekel. Jól esik énekelni mikor elővesszük az egészet és látjuk, hogy milyen sokat tudunk.” Egyik másik is így nyilatkozott: „Igen, mert az osztályal énekelhetek.” Akiben nincs elég önállóság, önbizalom, annak számára az elismerés a közös siker nyomán nagyon sokat jelent.

Nem kelt meglepetést, hogy ilyen felelet is előfordult: „Igen, mert telik az óra.”

A *harmadik* osztályban már nagyobb számmal mutatkoztak ilyen feleletek: „Igen, mert telik az óra”. „Mert nem kell felelni.” „Szórakoztat a felelés helyett.” Megfigyelhető már néhány másodikosnál, de még inkább a harmadikosaknál, hogy ebben a korban nagy lelki változás következik be. A praepubertás korában bizonyos benső forrongás, nyugtalanság vesz erőt a tanulókon. Valami enyhe cinizmus, a kötelességteljesítés alól való kibúvás, mások kijátszása, és annak a tudata,

hogy „fölülmaradtam“ — jellemez sok serdülőt. Különben az osztályszellem is ezt a vonást mutatta.

De azért találkozunk szép számmal komoly, a dalt értékelő felelettel is. „Szeretem, mert gyakran felosztjuk a szerepet. Ilyenkor nem az egész osztály énekel, hanem egy. Továbbá, mert könnyebb mint a felelés, és szépen tanulunk belőle.“

A megokolásokban mind több értelmi elem, mindinkább a megfontolás nyomul előtérbe. Kitűnik ezekből a feleletekből, hogy a dalokon keresztül is tanul, gyarapodik növendékeink tudása. Azonban úgy érzi, hogy énekelni jobb és könnyebb mint felelni. „Szeretem, mert könnyebb mint az olvasmányok és néha még kedvet is önt belém a tanuláshoz.“

Többen kedvtelésből kívánják az éneket. „A német órán mindig énekelni szeretnék. Mert szeretem az éneket.“

Külön említést érdemel az egyik jó tanuló felelete: „Igen, mert megtanulunk németül is énekelni.“ Szavai fényt vetnek arra, hogy szemében az éneklés több valami, mint a felelés. Büszke arra, hogy nemcsak a megtanulandó anyagot sajátította el, hanem idegen nyelven énekelni is tud.

Az előző osztályok feleletéhez hasonlókat kaptam a *negyedik* osztályban is. De a megnyilatkozások itt már sokkal változatosabbak, többet mondanak és sok tekintetben jelentősen újat.

Előgyakorlat az ének itt is sok tanuló szemében a német órára. „Szeretem, mert gyakorlom a német beszédet.“ „Ha énekel kezdjük az órát, akkor sokkal nagyobb bizakodással indulok a felelés elé.“ A dal eléneklésével megerősödik abban, hogy amit megtanult, azt tudja is. Ez önbizalmat, bátorságot önt a tanulóba.

Feltűnő és sokatmondó a következő válasz: „Elősegíti a németnyelvi emlékezést.“ A dallam tehát mintegy felidézi, elővarázsolja a szöveget. Egy dallamra nem énekelhet akármit, hanem csak azt a bizonyos szöveget. A dallam tehát kitűnő eszköz a németnyelvi szövegek megőrzésére és felidézésére.

Egyik másik szerint: „Szeretem, mert dalban különösen szép a német nyelv.“ Ennek a tanulónak tetszését nagy mértékben megnyerte a német dal. Rokonszenve kiterjed minden német vonatkozású dologra, sőt így ír: „A háború végén szeretnék kimenni Németországba, tanulni, szétnézni, és akkor szeretnék német fiúkkal csoportban énekelni.“ Távoli elképzelt cél mennyire lelkesíteni tud egy 14 éves tanulót. Ennek a fiúnak a feleletében a korát jellemző kalandvágy nyilatkozik meg. Messzemenő terveket sző ezzel kapcsolatban.

A tudáson érzett öröm elővarázsolója is lehet a dal. „Legjobb érzés az, amikor a négy év alatt tanult énekeket mind elővesszük. Ilyenkor boldogság tölti el lelkemet. „Mégis tudok én valamit!“, ha mást nem, egy pár német dalt. Tapasztalatból

tudjuk, hogy az olvasmányok, a beszélgetési anyag, a nyelvtan, esetleg a versek is előbb-utóbb feledésbe merülnek. De sokáig megmarad emlékezetükben a német dal és erre a maradékra a tanuló miundig büszke lesz.

Figyelemreméltó a következő válasz is: „Szeretem a dalt a német órán, főként akkor, amikor az egész négy évi anyagot felelevenítjük. A dalokkal együtt eszembe jut az elmúlt idő.” Egy-egy régi dal az asszociáció törvénye szerint elővarázsolja a letűnt időt. Megjelenik önmaga előtt a tanuló mint kis elsőosztályos diák, aki az O Tannenbaummal köszöntötte a karácsonyfát. Eszébe jut a tél, a hócsata és ki tudja hány apró emlék. Azután második, harmadik osztályos kora elevenedik meg és vele megannyi élmény. Többszörös lelki gazdagságot jelent így a dal.

A német dalokkal a tanuló tudása gyarapszik. „Igen, mert annnyival gazdagabb vagyok a tudásban.” Másik szerint: „Annyira megszoktam, hogy el sem tudom képzelni nélküle a német órát.” Ez utóbbi a dalt a német óra szerves részének, elmaradhatatlan mozzanatának tartja.

Az értelmi megokolásokon kívül itt is a dalok mellett szól a vídámság, jókedv, élnékség.

Már csak néhány tanuló érvel azzal: „Igen, mert telik vele az idő.”

Ha már most összefoglaljuk a négy osztályban kapott feleleteket, úgy a következő megállapításokat tehetjük.

A dal helyénvaló a német órán. Az a tanár, aki még nem vagy csak kevésbé használja fel a benne rejlő értékeket a maga munkáját teszi eredményesebbé, tanulóinak szellemét, tudását és érzésvilágát gazdagabbá akkor, ha minél több dalt tanít. A dal alkalmazását maguk a tanulók kívánják és meg is okolják. a) A dal a német órára való, mert szép. b) Mert beletör a nyelvet a németes kiejtésbe. c) Mert felfrissít és utána jobban megy a tanulás. d) Általa többet tud a tanuló. e) A közösségi érzést fejlesztheti. f) Segít a német szöveg megőrzésében. g) Általa gyakorolja a tanuló a német beszédet. h) Sok lelki öröm forrása. Mindezek mellett az a hátrány, amit néhány tanuló számára a dal csak mint időtöltés jelentős, elenyésző. Ez a hátrány is megfelelő eljárással minimálisra csökken.

A tanulókra vonatkozólag a négy esztendő alatt *sajátsgos benső fejlődést* állapíthatunk meg. A 10 éves tanuló megnyilatkozásában csupa spontánitás, önkénytelenség mutatkozik. Benső szükséglet nála, hogy önmagát adja. Nem tud más lenni mint ami, és ezt leplezetlen őszinteséggel tárja fel. A 13–14 éves tanuló már nem tud annyi természetességgel valamihez hozzákapcsolódni. Szeme kitekint az ezerarcú külső világra, amelynek roppant sok benyomását kell felfognia és ér-

telmeznie. Ezért a belső nyugtalanság, bizonytalanság nála. Ebben a számára zavaros világban úgy akarja én-jét elhelyezni, hogy felül maradjon. A 10–12 éves tanuló a dolgokat reálisan tekinti. Gyakorlati hasznukat felismeri és annak megfelelő jelentőséget tulajdonít. A 13–14 éves tanuló már jobbra számító és raffinált. Mindent a maga javára akar fordítani. Ebben a korban feltűnően kalandvágyó, de a sok terv, elképzelés bizonytalanná teszi. A bizonytalanságtól való menekülés ráutalja a közösségre. De a közösséghez való vonzódás legtöbbször még nem az igazi közösségi szellem, hanem a bandaszellem megnyilatkozása.

A tanított dalanyagra vonatkozólag is megkérdeztem tanulóimat: *Melyik német dalt szereted a legjobban? Miért?*

Az első osztályosok felelete a következőképpen oszlott meg: Stille, stille. (16%). Megokolása egyszerű. „Mert szép karácsonyi dal.” O. Tannenbaum (24%). „Mert megható szép téli dal. Mindenkit elragad a dallamával.” Nikolauslied (8%). „Mert élénk. A jó Mikulást hívták a gyermekek. A vidámságot, a jókedvet szeretem benne.” Mailed (36%). „Mert benne van a tavasz bekövetkezése.” Néhány tanuló (16%) nem tudott egyet kiválasztani. A 10 éves tanulónak sokszor még nincs határozott véleménye.

A megokolások túlnyomó részben azonosak az első kérdésre adott válaszokat. Tetszik, mert szép, vidám, élénk. A tartalmi elemek közül csak a reá különösképpen ható mozzanat rogadta meg. (Nikolauslied.) A dal inkább hangulattartalmával és dallamával hat.

Fejlődést mutatnak a második osztályosok feleletei. A vélemények megoszlása a következő: Alle Vögel sind schon da. Schöner Frühling. (22.2—22.2%). Hänschen klein. (11.1%). Stille, stille. Das Steckenpferd. Frühlingslied. Nikolauslied. (7.4—7.4%). O Tannenbaum. Kuckuckslied. Der Weg zur Schule. (3.7—3.7%).

A megokolások már más természetűek. „Szépen hangzik. A madarak itt vannak már, ugrálnak és fütyülnek. A tavasz be akar masírozni hozzánk. Itt van már az egész madársereg és vidám esztendőt kíván nekünk. Amit mondanak, azt mi a szívünkbe fogadjuk. Játsszunk a mezőn, énekelünk, ugrándozunk.” (Alle Vögel sind schon da.)

Egy másik tanulónak a tavasz utáni vágyat kifejező dal mondott sokat. „Szép a szövege. A nap nem süt, pusztá, üres minden. A hegy fölött szeretnék repülni, szeretnék zöld völgyet látni. Szép tavasz jöjj már el, annyira várunk. Jöjj már el szép tavasz, hozz nekünk szép tájat és virágokat.” (Schöner Frühling.)

A gyermek és édesanyja közti kapcsolat is megkapó eleményt nyújthat dalban. „Nekem a Hänschen klein című dal

tetszett legjobban. A költő egy kisfiú történetét mondja el. Még egészen piciny, amikor elmegy világgá. Édesanyja siratja. Hét évig él idegenben szomorúság és öröm között. Amikor megbánja tettét, hazatér. Egy, két, három ember is elmegy előtte, de nem ismerik meg. Leánytestvére sem ismeri fel. Csak az édesanyja köszönti mindjárt és azt mondja: Isten hozott fiam!

A tanulók válaszából az tűnik ki, hogy itt már a szöveg megértése, a tartalmi elem felfogása válik fontossá. A 12 éves tanuló a dal értelmét, annak mondanivalóját a maga körülményeire, a saját életére vonatkoztatja. Így átéli, elsajátítja. Megkapja a téli táj zordsága, és felvidul a tavaszi napsütésben a virágnyílás és madárdal közepette. Megnyílik a szíve és dalra fakad. Némelyiknek a kis megtérő fiú sorsa mond sokat. Bizonyosan átérezte a dalon keresztül azt, hogy ő maga is hány-szor megbántotta édesanyját. A kis Jancsi története megindította. A dalok lágy, szomorú dallama vagy élenksége a második osztályban is fontos tényező.

A harmadik osztály választása a következő dalokra esett: Der gute Kamarad. Sommeraussingen. Heidenröslein (18.8—18.8%). Ihr Kindelein (4.1%). Das Lied vom Monde. Christkindchens Einlaß. (9.4—9.4%). O Tannenbaum. Nachtigall, Nachtigall. 4.7—4.7%).

A harmadik osztályban már jobban összeforrt a tanulósegreg. Nagyobb a szolidaritás jóban-rosszban. Rokonszenves a bajtársiasságról szóló dal. „Azért tetszett, mert a katona bajtársiasságáról szól. Azért is, mert jól lehet rá lépni, menetelni.” Az önfeláldozó bajtársiasság imponál. A katonás szellem, a fegyelem, a bajtársiasság a levanteórákról ismert. A dal a háborúval kapcsolatos. És most háború van. Aktualitása, valamint induló üteme is hozzájárult a tanuló tetszésének a megnyeréséhez.

Ebben az átmeneti időben a tanuló nagyon érzékeny. Könnyű megnyerni, de elriasztani is. Bizonyos ellenzékiesség gyakori magatartásformája. Ennek ad hangot a következő felelet: „Nekem a Heidenröslein tetszett. Azért, mert a fiút megszurta a tüsök, de ő mégis leszakította a rózsát. Szép ritmusa van.” A második dackorszak küszöbén gyakran tapasztalunk makacsságot a gyermeknél. Tért hódít a „Csak azért is!” szellem. Ha tilos, azért is megteszi. Ha veszélyes annál csábítóbb, megmutatni, hogy ő nem olyan akármilyen legény.

Többnek a Sommeraussingen című dal tetszett. A nyár változatos élmények sokaságát jelenti a gyermek számára. Hogyne lelkesednék érte! „Mert szeretem a nyarat és mert szereposztással lehet énekelni.” A felelet második része azt mutatja, hogy felismeri a változatosságban rejlő szépséget. A dal már nemcsak úgy szép, ha az egész osztály együtt énekl, hanem ha lehetőséget ad az egyéni szereplésre, az egyéni tehet-

ség érvényesülésére. Feleletében az érvényesülési vágy mutatkozik.

A vallásos tartalmú dal iránt mindenkor fogékony a gyermek lelke. „Azért tetszett, mert a kis Jézuskáról szól. Az tetszett benne, hogy a mennyei Atya letekint a mennyből arra a kisiúrra, aki eljön a Jézuskához.” (Ihr Kinderlein.) Feleletéből érezni lehet a személyes vonatkozást.

A *negyedik* osztályban legtöbbször a Lieb' Heimatland, ade! (36.9%) című dal mellett nyilatkoztak. A további feleletek megoszlása: Nachtigall, Nachtigall. Ihr Kinderlein (12.3—12.3%). Stille Nacht. Abendlied. Lorelei (8.2—8.2%). Nikolauslied. Kuckuckslied. ABC, die Katz lief in den Schnee (4.1—4.1%).

A *negyedik* osztály végén a tanuló életének egy szakasza befejeződött és új kezdés előtt áll. Valami elfogódottság vesz rajta erőt. A régi iskolától, osztálytársaitól búcsúzik. De talán a szülőföldjét is el kell hagynia, idegenbe, ismeretlenek közé kell mennie. Ezért válaszol olyan érzékeny hangon. „A Nun ade, du mein lieb' Heimatland kezdetű dal tetszett nekem a legjobban. A hazaszerető, szülőföldszerető ember búcsúzása szólal meg ebben az énekben. Az tetszik benne, hogy amikor az ifjú elmegy, nem tudja szavakban kifejezni a szülőföld iránti szeretetét, s csak az buggyan ki a száján: Isten veled szülőföldem!” Figyelmet érdemel a válaszban az is, hogy ifjúról beszél. Magát is ifjúnak tekinti. A korra jellemző nagyfokú érzékenységet mutatkozik válaszában. Egy másik növendékem így nyilatkozott erről a dalról: „A hazájától búcsúzó fájdalommal szólal meg benne. Szép zenéje van. Egyszer a szívtestőr moziban játszottak egy darabot és volt benne egy kivándorlócsoporthoz. Ott is énekelték. Nagyon megható volt.” Dallamos-sága, zeneisége miatt több tanulónak tetszett. Válaszuk fejlettebb zenei érzékre vall. „Jó ütemű, szépen komponált dal. A végén szép az ismétlés: Szeretett szülőföldem Isten veled!”

A dalnak nagy átalakító hatást tulajdonít egy tanuló. Mintha a régi görög felfogást hallanók a dalról. Azt tartja, hogy a dal még a rossz embert is jó útra téríti. „Azért tetszett nekem, mert élénk ritmusa van. A fülemile éneklése és annak szépsége nyilvánul meg benne. A fülemile olyan szépen énekel. Ez a rossz embereket is megjavítja és jó útra téríti.” (Nachtigall, Nachtigall.)

A serdülő nagy érzékenységet mutat. Az érzelmein keresztül fog fel sok mindent. Azért is olyan erős a patak csobogásának, az esti hangulatnak a hatása. „Esti hangulat a patak partján. Nemcsak a szövegén, de még a dallamán is érezhető az esti hangulat. Sőt a kis patak csobogását is hallom.” (Abendlied.) A 10—14 éves korban igen erősen jelentkeznek a különböző képzet-típusok. A felelet fejlett auditív típusra, to-

vábbá élénk képzeletre utal. De bizonyos szentimentalitás is kitűnik belőle.

A karácsony varázsa itt is hat. Azért nyilatkozik így: „Általában a karácsonyi dal a legszebb nekem. Ez a dal a Jézuska iránt való szeretet dala. A Jézuska dicsőítése van benne. (Ihr Kinderlein.) Más tanulónak a Stille Nacht tetszett. „A szent család egyedül van ébren. Szép a dallama. Magyar szövegét is ismerem. Szép képeket találok benne.“ A magyar szöveg alkalmas arra, hogy a dal szépségét még jobban átéreztesse, fokozza.

A harmadik és negyedik osztályosok feleletében újabb fejlődési fok figyelhető meg. A dal már nemcsak esztétikai és értelmi elemeivel hat, hanem megragadja a tanuló erkölcsi érzületét. A bajtársiasság, a mindenkire gondot viselő Isten, a szülőföld és hazaszeretet megnyilatkozása, a dálnak jóra buzdító hatásnak a felismerése a tanuló erkölcsi fogékonyságára mutat.

(Folytatása következik.)

Dr. Schleicher Lajos.

Földrajz.

Egyiptom. (A Nilus völgye.)

Tanítás a polgári iskola III. osztályában. 2 óra.)

I. Bevezetés. Megismertük Szahara és Szudán földrajzát. E két terület sok olyan földrajzi vonást visel, mely Egyiptomra is ráillik, vagy legalább is kapcsolható az ottani viszonyokkal. Tudjuk, hogy a nagylégnyomású száraz, sivatagi öv az atlanti partoktól megszakítás nélkül vonul keletre, a kontinens legészélebbi részén, az Ázsiába is. Nem végződik tehát a Nilusnál. Ez a folyó csakis áthatol rajta, szerencsés körülmények folytán. Ennek nagy jelentősége van.

Megkérdezzük a tanulókat: *mit hallottatok Egyiptomról?* (Történelmi tanulmányok a régi állami szervezetről és a kultúra emlékeiről.)

Herodotosz mondása, hogy „Egyiptom a Nilus ajándéka“. Megtanuljuk, *miért tekintjük Egyiptomot a Nilus ajándékának.*

II. Tárgyalás. 1. Megállapítjuk az ország és a Nilusvölgy helyzetét, határait. Hol ered a Nilus? (Nagyon sok ideig ismeretlen volt a folyó eredete, felkutatását sokáig nagy érdeklődéssel kísérték.) A térkép azt mutatja, hogy az *Albert-* és az *Edvard-tavak* vizét vezeti le. Fő forrása azonban a *Viktória-tóból* lép ki. Az egyesült vizek neve *Dzsebel*. Felveszi a nyugatról érkező *Gazal-t* s tovább már *Fehér-Nilusnak* nevezik. Leolvassuk a többi mellékfolyót is, megállapítjuk, hon-